

ARCHAIKUS KIBORGLÍRA

Kerber Balázs: Conquest. Stratégiai verspróza

„A rezignáció apródja” – Marno János így mutatta be indulásakor a szerzőt, aki második verseskötetében valóságos platóni démiurgoszként, világteremtő költőként lép elénk. Világalkotó vállalkozását kettősségek sora jellemzi, eredménye pedig egy olyan költői mű, mely felveti a kérdést: vajon teremtője számára uralható-e – mert a legtöbb olvasó feltehetően többszöri és alapos olvasás után sem látja át a szöveg minden részletét.

A *Conquest* befogadása kettős figyelmet feltételez. Kerber rendkívül kidolgozott versnyelvet alkotott, s ezt egy összetett narratíva hordozójává tette: a részletgazdag versnyelv – a szöveg egyik fő poétikai tényezője – az olvasót egy több síkot magába ölelő elbeszélésbe vonja be. A műben oly fontos térbeliség metaforájával azt mondhatnánk, figyelmünket egyaránt leköti a szövegtér azon pontja, amelyben állunk, de közben szem előtt kell tartanunk a továbbhaladás irányait is, melyek nemcsak a jobb és a bal, az előre és a hátra, hanem a fel és a le viszonylataival is leírhatók, és akkor még nem beszéltünk a csavarokról és az ugrásokról, továbbá az idő szempontjairól.

Kerber könyve a kortárs magyar költészetben oly kedvelt konceptkötetek narratív válfajába tartozik, legközelebbi rokona Bognár Pétertől *A rodológia rövid története*, távolabbi párhuzamként pedig Nemes Z. Márió *Barokk femináját* említhetnénk. Természetesen a *Conquest* öntörvényű mű – komoly konceptkötet nem is létezhet önálló, következetesen végigvitt koncepció nélkül. Az a kérdés ugyanakkor, hogy miként viszonyulnak a mai magyar líra e kötet típusba tartozó darabjai az ezredforduló nagy verses regényéhez, Térey János *Paulusához*, még tisztázásra vár. Kerber a világepítő stratégiai játékok működési elvét és eszköztárszerét emeli be a költészet terébe, és a játék komolysága nála nem csak a játék és a költészet kosztolányis komolyan vételét jelenti: komolysága a könyv hangulatát is meghatározó költői magatartás. A könyv írása során minden bizonnyal rendkívül sok elmemunkára volt szükség, a szöveg mégis nélkülözi az oly könnyen szellemeskedésbe forduló szellemesség gesztusait.

A „(meg)hódítás” jelentésű *Conquest* cím elidegenítő hatású, hiszen nem vagyunk hozzászokva, hogy egy idegen nyelvű köznévként alkossa egy kortárs magyar költői mű címét. A *conquest* szó, mely több stratégiai játék nevében is szerepel, felidézi a kötet egyik alapjául szolgáló szubkulturális közegget. A könyv alcíme *Stratégiai verspróza*. A verspróza fogalmának megalkotója Juhász Ferenc volt, aki a maga értekező prózai szövegeire (esszéire, cikkeire) használta ezt a kifejezést, hangsúlyozva, hogy azok bár prózai formájúak, mégis versek, mert „verssé szerveződött szavakból” épülnek fel. Kerber esetében természetesen másról van szó, s a kérdés az,

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2019
136 oldal, 1699 Ft

hogyan viszonyul a verspróza a bevett terminushoz, a prózavershez. Utóbbi esetében a metrikai értelemben vett prózaiságot és az ennek megfelelő tördelést szokás hangsúlyozni, amely ugyanakkor együtt jár a nyelv költőiségével. Kerber Balázs művében találhatóak hosszú, prózai lejtésű sorok, és rövidebb, metrikusabb sorok, sőt, dalbetétek is. A *verspróza* megjelölést alighanem úgy értelmezhetjük, hogy a mű világtերemtő törekvései inkább a prózai műfajokból ismerősek, miközben mindvégig ott van benne az az erőteljes költői intenzitás, mely általában a versformában írt, lírai szövegekre jellemző.

A kötet nyolc, átlagosan tizenöt oldalas fejezetből áll, ezek az utolsó rész kivételével (*A NAGY TERMELŐ*) címként a főbb szereplők neveit viselik. A cselekmény középpontjában a mongol invázió áll, mely Kerbernél nem a 13. században zajlik, hanem a vadászrepülőgépek korában, és nemcsak Európára terjed ki, hanem többek között Texast is célba veszi. A nemzetközi összefogásban komoly szerepet játszik Churchill és Roosevelt. „Kezdetét veszi az ipari forradalom. / A fejben fogaskerekék születnek, felemelkednek az új típusú / repülőgépek. CHURCHILL a megfelelő tervre kattint, figyel / a gyár pezsgését. Röppályák ívelése. Közben egy új, trópusi / sziget keletkezik, melyet görög és kínai telepések lepnek el, / hogy hátulról biztosítsák a mongolok ellen élet-halál harcot / vívó birodalmat” (37.). A telepések vezetője Miltiadész. A narratíva háttérében igazi világtörténelmi karnevál zajlik, melyben valós történelmi pillanatok helyeződnek új rendbe, a tankönyvekből ismert kronologikus és földrajzi rend felfüggesztésével kapcsolódnak össze a kultúrtörténet össze nem illő alakjai, terei és eseményei: „Felépült a NOTRE DAME / SALT LAKE CITYBEN. / [...] / Megszületett / JULIUS CAESAR és TOLSZTOJ. / HÉRAKLEITOSZ meghalt / TOKIÓBAN. ARISTOTLE, / *the Great Scientist has founded: / SORBONNE*” (25.). A stratégiai játék mozgatója úgy helyezi egymás mellé a valóságból vett és a maga teremtette figuráit, ahogy fantáziája diktálja; rá is igaz, amit a könyv szereplőjéről olvasunk: „Ugrál a világtérképen” (47.).

A *Conquest* főhőse Turk kapitány, a „szomorú negyvenes” (22.). Kerber a második fejezetben lépteti őt fel, s még ennek végén értesülünk elestéről. Az egyesült flottát Berlinbe vezeti, itt azonban utoléri a végzet: teste kettévál, keze zsiráfnyakká változik, jobb lába megindul fölfelé, s egy felhőkarcoló tetején űrhelikopterek szabadalják szét, haja és szőrzete szétszóródik a levegőben, egyik szeme egy oszlopon loccsan szét, a másik pedig legurul a földalatti biztonsági sávjáról, s a „metró alá kerül”. A szürrealisztikus, Dalít idéző képsor ovidiusi átváltozásban csúcspod ki: a kézből lett zsiráfnyak „önállósodik”, és vizet iszik (32.). A képzelet tobzódása nem egy helyen hoz létre a könyvben ehhez hasonló leírásokat. Turk felbomlása, mint a harmadik fejezet egy utalásából sejthető, talán nem független a nukleáris fegyverek feltalálásától (38–39.). Ebben a részben Turk kapitányt átmeneti létformákban figyelhetjük meg. Churchill, hallván Turk felbomlásáról, táviratozik Elisabethnek, aki, akár egy mítoszi vagy mesebeli figura, kezével az égbolton végez mozdulatokat („keze / hosszú csikot húz”), mire „pelyhek áramlanak” alá, s a kapitány mint „csillogó pamacs” jelenik meg (40.). Turk testének darabjai, melyek „képesek az önálló / döntéshozatalra, / de TURK átfogó tudata / irányítja őket” (44–45.), kiborogást indítanak a mongolok ellen. Ezután robotkezek rakják össze a kapitányt, aki kiborgtestben támad fel, kinyitva megreparált szemét (45–46.). A negyedik fejezetben aztán úgy lép elénk, mintha mi sem történt volna. Mert a *Conquest* lapjain mindegy is, hogy valaki ember vagy kiborg, történelmi alak vagy először ebben a könyvben lépett be az irodalom terébe: lényegében figurákról van szó, akiknek nevük van, és betöltik szerepüket a stratégiai játék térképén – akiket a stratégiai játék alkotója teremt, s akikkel játszik. És bár a figuráknak nincs személyiségük, nincsenek mélységeik, a humanista diskurzusokból felidéződnek a kötetben olyan meghatározó motívumok, mint a szerelem leírása: „TURK megáll. A királynő / szemében opciók pörögnek, / ahogy a kapitányra néz. / Piros téglalap alatt a tenger. / Zilált nyilak, a kar hosszú sugara. / *Ha nézed az arcát, mint egy idegen képet*” (119–120.).

A mű világalakotójának van egy helyettesítője, Rawa király, aki az első rész címét is adja. Ha a név eredetét keressük, talán egészen a *Rámájanához* kell visszamennünk: mint ha Rawa neve a szanszkrit eposz főhőse, Ráma és ellensége, a démonkirály Rávana nevéből lenne összegyúrva. De ez a magyarázat inkább csak a szó hangulatának megközelítésére jó. Az elemi felépítésű, két nyílt szótagból álló névre talán inkább úgy kell tekintenünk, mint betűkombinációra, a számítógép klaviatúrájának három, egymás közelében elhelyezkedő billentyűjének összekapcsolására. Mindenesetre van néhány szöveghely a műben, ahol fontos a név hangzása. A második fejezet felütésében találjuk ezt az archaikusnak ható, mantraszerű ismétlést, mely az utolsó fejezet legelején többes számban ismétlődik meg: „RAWA RAWA RAWA királynak / építék üveggpiramist” (19. Vö. 109.). Úgy tűnik, Rawa teremti meg annak kereteit, hogy létrejöjjön az eljátszott imaginárius világ: „RAWA király dombjai. Csövekből bújnak elő / a barátok, épülnek a kastélyok, RAWA udvari / pompája. Néhány játékasztal” (10.). Rawa teremtő erővel bír („RAWA intésére gomba / terem”, uo.), és játékosként irányítja az események alakulását: „RAWA bábukat tologat, lépésenként egy kép, / napfény minden fej körül” (11.). Az utolsó fejezetben világossá válik, hogy a szereplők sorsa is függ tőle: „RAWA jóvoltából / TURK újonnan alapított intézménybe / kerül”. Itt derül fény egy fontos funkciójára is: „RAWA bábuja egy / NAGY TERMELŐ, valójában nyersanyag- / csomag” (110.). A Nagy Termelő talán Rawa kiterjesztésének, alakmásának tekinthető.

A Rawa név archaikus voltának megfelelően a *Conquest* rendkívül egyszerű mondattal kezdődik: „Eso a királynak” (7.). A grammatikai felépítés – tárgy megjelölése részeshatározóval – alig lehetne elemibb, a szerkezet két tagjának összekapcsolása pedig az archaikusnak is a legmélyebb rétegébe vezet: olyan mítoszi vagy mítosz előtti pillanatba, amelyben egy irányíthatatlan természeti jelenség, a csapadék a közelebről még meg nem nevezett, de a határozott névelő révén adottnak és ismertnek mutatott uralkodóval van összefüggésbe hozva. Amilyen egyszerű, olyan meglepő ez a közlés, melynek nemcsak a feladóját nem ismerjük, hanem a modalitását sem: kijelentésről van-e szó vagy óhajról, esetleg éppen az ima beszédaktusáról. A folytatás nem segít ennek eldöntésében: „A haj törékeny villám, / sóhajt a lendületért”. Az első tagmondat metaforáját viszonylag könnyen el tudjuk helyezni egy szemantikai rendben, az ezt követő sor viszont jelentős képzeletmunkát igényel az olvasótól, hiszen a megszemélyesítés értelmében el kell fogadnunk, hogy a törékeny villámként elgondolt haj sóhajt azért, hogy lendületet kapjon – a paronomázia (HAJ – sóHAJt) segít ennek elfogadásában. Hogy a harmadik mondat szintagmája („Lengő harang.”) még ugyanerre a képre utal-e, vagyis a lendületből következik a „lengő” jelző, s így a haj harangként van megnevezve – vagy pedig ez a szókapcsolat egy újabb elemet nevez meg, aligha lehet bizonyossággal eldönteni. A következő sorok aztán megmutatják, hogy a képzeletnek milyen szintjeit nyitja meg ez a versnyelv. „A bolygó lyukacsos labda, / mondd: O, / has vagy dob. / Föld a rózsaszín térben, / bizsereg az aljnövényzet. / Palástos kéz emeli a gömböt, / dísznyelvű ének. Aranyos / ingujj beszél: adj újabb / hullámokat, téj a karikákba” (7.). Miközben úgy is érthetnénk, hogy a bolygót a lyukacsos labda metaforájával közelíti meg a szöveg, valójában inkább egy játék leírásáról lehet itt szó, azon a ponton, amikor még nem léptünk be az eljátszott világba, s még látjuk, hogy a ‘Földet’ egy *labda* jelenti. Az utasítások, melyek tartalmát nem mindig tudjuk azonosítani (mit jelenthet a hullámok adása?), ennek a játéknak a parancsszavai.

A játékban való teremtést többek között a következő főnévi igeneves szintagmákkal írja le a szöveg: „kirakni világrészeket”, „összeszerelni egy térképet”, „megnevezni a hullámokat” (9.). A megnevezés a világepítés egyik eszköze, alapanyaga pedig, a szavak, folyamatos termelődésben vannak (58.). A *Conquest* egyik fő témája a nyelv működése, a mű egyik fontos rétege a szemantika és a szemiológia kérdéseire reflektál, érintve magának a műnek a jelentésképzését és a szereplőknek a nyelvvel való bánását is: „egy szó / köze-

pén lenni, onnan lógni, akár / a plafonról, benn a szerkezetben, / onnan látni. A szót egy másik nyelven / magyarázni, korona alakba rendezni / a jelentést, csoportosítani a jellemzőket, / itt a pók összes lába” (9–10.).

A játék virtuális világának eseményeit a szöveg olykor ütközteti a játék kereteire, szabályaira vagy kellékeire adott reflexiókkal, így például a következő helyen, ahol a játéktér anyagisége sajátos összefüggésben jelenik meg: „A tenger / masszája kitépett könyvlapok főzeléke. Két tanszék és / három enciklopédia olvad egybe. / [...] / Csomós szavak mállanak” (43.). A tenger tehát, melyet az Erdő Királya pásztáz tekintetével, egykor tudós szövegek hordozója volt, a papírlapok a maguk anyagiségében, amelynek a nyomdatechnikailag értett szavak is a részei, a játéktenger alapanyagául szolgálnak (ez a játéktenger pedig minden bizonnyal egy számítógép képernyőjén látható). Nem az illúzió megtöréséről van itt szó, nem a játék virtuális voltának ironikus leleplezéséről: Kerber szövegének figyelme egyszerre terjed ki a világépítő játék mindkét említett aspektusára. Ide tartoznak a „rendezői utasítások” is, melyekben a játékrendező beleszól a történekek menetébe (például „[LÉPJ HÁTRA KETTŐT.]”, 20). Olykor ezek sem nélkülözik teljesen a poétikusságot (például „[KEZEMEN FIGYELEM A PÖRGÉST.]”, 59). A kötet tipográfiai szempontból kifogástalan, jól működnek a könyv lapjain a fontos motívumokra reflektáló ábrák.

A stratégiai játékok zsargonjának megfelelően viszonylag sok angol kifejezés szerepel a kötetben: „Vásárol magának néhány *toolt*, / és szaporítja a *skilljeit*” (32.). Sokkal jellemzőbbek azonban Kerber Balázs saját szóösszetételei, melyekre több tucatnyi példát lehetne hozni a kötetből. A fentebb idézett részlet *dísznyelvű* jelzőjén kívül csak az első oldalról a következőket: „öbölméltóság”, „köldöklagúna” (7.). Álljon itt még a „cukordöbbsen” (97.), a „láncsugor” (94.), és a *tűzspricc* „a Nap szédítő / tűzspricce” szerkezetből (109.); utóbbi kettő a teljes hasonulás miatt is figyelemre méltó.

A mondatépítkezés tudatosan alakított változatosságot mutat. A hosszabb soroknak a köznyelvi közlések szerkezetéhez közelebb álló, kifejtősebb mondataihoz képest a rövidebb sorokból építkező részekben inkább a tömörség a meghatározó. A pergőbb cselekményű szakaszokat a *Conquest*-ben néhol egészen lassú részek váltják, ilyen például a 81–84. oldal, ahol a leírás dominál, statikussá lassított cselekményelemekkel vegyítve. Kerber tömörítő technikájának jellemző példája a következő, képhe sűrített narratíva: „Átnyújtott pénz zöldje” (88.). A hangnemek árnyaltságára és sokféleségére jellemző, hogy a játékos szidalmazás is belefér a kötetbe: a „Csiga-biga told ki szarvadat” mondóka parafrázisa az *Ének az úr végén* című dal, ebben található a „Ne légy ügyetlen, jaj, csillagocska” elégedetlenkedés (75.). De felvillan egy lehetséges Kosztolányi–Parti Nagy-paródia kezdősora is, a Professzor nevű szereplő jellemzésére, aki „elhivatottan” közli a következőket: „*Az esti ég, mint reggeli kávé*” (59.).

A *Conquest* költői világa, mint a fentiekből látszik, nagyon távol áll az alanyi lírától. A szöveg nem egy kivágata azonban kiválóan működne „rendes”, a konceptkötet világán kívül álló Kerber-versként. A szerző első, *Alszom rendszertelenül* című kötetével (2014) legalább három fontos közös pontja van második könyvének. Az egyik a költői térleírás mint poétikai probléma iránti érzékenység. A másik az álom témája (a *Conquest*-ben több szereplő álmáról kapunk leírást). A harmadik pedig a látás motívuma, mely természetesen nem független a térábrázolástól; a megannyi izgalmas szöveghely közül álljon itt példaként a következő: „Szemkés / a sikátorban, átkel a látás” (84.). Hogy milyen irányokba vezetnek majd utak a *Conquest* felől Kerber költészetében, még nem látható. Mindenesetre második kötetével a szerző nagyon következetesen épülő versvilágot hozott létre, mely nemzedéke egyik legtudatosabb és legizgalmasabb lírikusának mutatja.